

Crònica d'exposició:

Santa Maria Antiqua tra Roma e Bisanzio. Roma, basilica di Santa Maria Antiqua al Foro romano, rampa imperiale. 17 marzo-11 settembre 2016

Comissaris: Maria ANDALORO, Giulia BORDI, Giuseppe MORGANTI

L'obertura de Santa Maria Antiqua completa la intensa intervenció que ha tingut lloc en el sector oest del forum romà i que començava a finals de 2015 amb l'obertura de l'oratori dels Sants Quaranta Màrtirs i la rampa imperial que en època de Domicià comunicava aquest sector amb el Palatí. La mostra permet que el visitant es faci una idea de la complexitat i riquesa d'aquest espai, així com del context artístic que s'hi relaciona, fet insòlit en la pètria austeritat informativa del Fòrum.

L'exposició té una clara voluntat pedagògica atès que es tracta d'un conjunt complex trobat i conservat en un context no menys complex. Són dos els elements narratius que permeten el visitant la introducció a allò que han de veure. El primer és un video situat a la capella dels Sants Quaranta Màrtirs, davant l'accés a Santa Maria. Aquí el visitant té la possibilitat d'entendre el context arqueològic i com s'arriba al moment actual. El segon és un video a la nau lateral nord, ja dins el conjunt, en què de manera magistral s'explica la complicada qüestió de les transformacions decoratives de l'edifici, nucli central de la mostra.

Pel que fa a la mostre en si, les actuacions, ateses les característiques d'aquesta església, han anat en dues direccions. Per una banda potenciar els elements mobles i immobles del conjunt. Així doncs no només s'ha treballat la qualitat de la il·luminació amb resultats excepcionals, també s'ha aprofitat la combinació entre il·luminació i projecció per a permetre la comprensió no gens senzilla de la paret palimsest, i la tecnologia del mapping per a la presentació de les capelles dels Sants Metges i de Teodot amb resultats veritablement espectaculars.¹ Desgraciadament, l'experiència en directe mostra que la major part del públic només està interessat a les projeccions; les capelles s'omplen durant els mappings i es buiden en el lapse de temps en què les pintures estan il·luminades i podrien ser vistes, lapse malauradament massa breu per a qui està interessat en l'original i no en la projecció. La sensació és que si la majoria dels presents pogués veure els *mappings* des de fora en una aplicació per mòbil o tauleta ni tan sols entrarien –i potser seria millor–.

Pel que fa als elements mòbles del conjunt, la restauració de tots els elements, no només de les pintures, sinó també dels sarcòfags, la base de l'ambó de Joan VII, l'exposició d'elements conservats en magatzems i mai vistos, com ara els fragments de sectile, o vidre, etc. permeten fer-se una idea molt completa de la riquesa del conjunt tot i que no sempre la manera d'exposar-ho fa justícia a les peces, especialment les vitrines.

¹ Un tast d'aquests mappings es pot fer a <https://vimeo.com/160395519>

Per altra banda, l'esforç de reunir-hi les peces justes per situar el context artístic del conjunt, converteix la mostra en un fet únic i irrepetible. Entre les peces recollides, i en primer lloc, la icona procedent de Santa Maria Antiqua però conservada a la veïna Santa Francesca Romana (Santa Maria Nova) i exposada solemnement al centre del conjunt és excepcional; com excepcional va ser el trasllat en processó pel forum el dia abans de la inauguració (16 de març). La benvinguda a l'espai es completa amb un grup de cinc retrats dels segles V-VI procedents de diferents col·leccions romanes i d'una qualitat excepcional. També s'ha aconseguit de reunir cinc dels vuit fragments conservats de la decoració en mosaic de l'oratori de Joan VII a l'antiga Sant Pere del Vaticà, o el *titulus* d'accés a aquest mateix oratori, així com un excepcional requadre amb el bust de santa Àgata en un medalló procedent de l'església i ara en una col·lecció privada.

Tanmateix, aquesta és la visió d'un especialista que ja coneixia Santa Maria Antiqua, havent-la visitat en diverses ocasions durant la restauració, sol o en companyia de Maria Andaloro o Giulia Bordi i que no pot sinó restar fascinat per la bellesa del conjunt, com ho estarà qualsevol medievalista o amant de l'art i l'arqueologia d'aquests moments.

Un cop, però, visitada aquesta mostra, insistim, excepcional, ens assalta el dubte. Cal sotmetre aquestes joies úniques a la pressió dels visitants? En treuen res, més enllà de l'anècdota d'haver-hi estat? Que el patrimoni sigui de tothom vol dir, necessàriament, que tothom l'ha de descobrir físicament? Quan veus visitants repenjan-se en els murs decorats al segle VIII per poder pujar dos graons, perquè estan cansants o perquè els fa gràcia tocar –gest per altra banda gairebé institutiu–; quan veus els paraigues degotant perquè acaba de ploure; quan veus algú amb el ditet volent treure aquella pedreta que només és d'un paviment del segle VI; quan veus totes aquestes situacions viscudes en directe i la passivitat dels vigilants de sala, la pregunta és si calien 36 anys de restauracions per donar pas als visitants. Cert, per als historiadors és una manera més pausada de reviure el 410.

És clar que els gestors econòmics de tot plegat deuen estar molt satisfets, però temem que Santa Maria Antiqua és víctima de la banalització del concepte de *democratització de la cultura* que impera. Si verament volguéssim aquesta democratització hauríem de començar a l'escola-bressol empoderant els ciutadans de 0-3 anys del patrimoni cultural que els envolta. Del que els envolta i els és propi. Quin percentatge dels visitants del Fòrum i, ara, de Santa Maria Antiqua no ha visitat mai el Museu del seu poble i malgrat tot ja ha estat a a la Capella Sixtina?

Això, però, vol *responsabilitat*, inversió econòmica i temps. Tres elements absents en el discurs de qui compta la *democratització de la cultura* en nombre de visitants, de bitllets i de catàlegs venuts. Qui custodia aquest espai, qui ha gestionat l'esforç econòmic i intel·lectual de la restauració està obligat –o hauria d'estar-ho– a preservar-lo precisament perquè és de tothom i és extraordinàriament sensible. Que tothom qui passa per Roma pugui entrar, trepitjar, tocar i

respirar Santa Maria Antiqua no apropa aquest tothom a un millor coneixement del monument, ni a una comprensió del què significa. Això no és *democratitzar* la cultura això *show bussines*, el *show bussines* del turisme de massa que com la plaga de llangosta arrasa en pocs segons tot el que sobresurt de terra. Els restauradors, els historiadors i els comissaris la pròpia feina l'han feta de manera brillant; la responsabilitat de què en serà de Santa Maria Antiqua recau ara sobre la *Soprintendenza Speciale per il Colosseo e l'area archeologica centrale*, que n'és el titular, i Mondadori Electa, que en gestiona l'accés. Desitjaríem que ben aviat restringissin l'accés a aquest espai i tanmateix sabem que la mostra ja ha estat prorrogada fins a l'octubre. Pel que hem vist durant la visita ben aviat haurem d'acusar la gestió de *crim de lesa cultura*.

CARLES MANCHO

SANTA, 2016. *Santa Maria Antiqua tra Roma e Bisanzio. Roma, basilica di Santa Maria Antiqua al Foro romano, rampa imperiale. 17 marzo-11 settembre 2016.* Andaloro, M.; Bordi, G.; Morganti, G. (Eds.). Roma-Milano: Ministero dei Beni e delle Attività Culturali e del Turismo. Soprintendenza Speciale per il Colosseo e l'area archeologica centrale-Mondadori Electa S.p.A.

El volum és el recull d'estudis que acompanya la mostra inaugurada el 17 de març de 2016. Des d'un punt de vista formal presenta algunes tries, si més no, curioses. La compaginació de la segona part, amb els capítols amb la justificació del text centrada no sembla una bona solució per al lector i és incongruent amb les notes a final de capítol. Si el problema era distingir entre els capítols i les fitxes de les obres hi havia el recurs, com per a la bibliografia, per exemple, d'usar un color de fons diferent. El pitjor, però, sens dubte és el tractament de les fotografies que no fa cap justícia a un monument fonamentalment pictòric i la qualitat general de la imatge i els gràfics. El fet que el catàleg, un mes després de la obertura de la mostra, ja s'hagi exhaurit i que no aparegui encara a la web d'Electa són detalls que no deixen en massa bon lloc la planificació de l'editorial.

El contingut, en canvi, és excepcional. Ha està organitzat seguint un esquema tradicional en dos grans apartats. En el primer els comissaris de la mostra, Maria Andaloro, Giulia Bordi i Giuseppe Morganti, amb la col·laboració d'altres autors, estableixen les premisses per a la comprensió del monument; el segon introdueix a cadascun dels àmbits amb textos d'aprofundiment i les fitxes de les obres exposades. Aquí ens centrarem en l'anàlisi de la primera part.

ANDALORO, Maria. 2016. «Santa Maria Antiqua tra Roma e Bisanzio. Due tempi»: 10-33.

L'autora enginyosa, i coneixedora d'aquest moment i llur complexitat com pocs, proposa una visita fent salts cap enrera en el temps per tal de descobrir de manera simplificada la riquesa